

V. BAUDŽIAMOJI TEISĖ

NUSIKALSTAMOS VEIKOS PADARYMO VIETOS NUSTATYMAS IR REIKŠMĖ VALSTYBĖS BAUDŽIAMAJAI JURISDIKCIJAI

Dr. Andrius Nevera

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas anevera@ltu.lt

Pateikta 2002 m. lapkričio 21 d.

Parengta spausdinti 2002 m. gruodžio 20 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros vedėjas profesorius
habil. dr. Vytautas Piesliakas ir šio fakulteto prodekanas dr. Olegas Fedosiukas*

S a n t r a u k a

Neretai nusikalstama veika pradeda vienoje, o baigiama daryti kitoje valstybėje. Tiriant bendrininkaujant padaromas nusikalstamas veikas dažnai išaiškėja, kad bendrininkai veikia skirtingose valstybėse. Būtent šiais atvejais nusikalstamos veikos tyrėjas susiduria su vadinamuoju nusikalstamos veikos padarymo vietos (lot. *forum delicti commissi*) nustatymo tarptautiniu aspektu.

Straipsnyje, taikant dogmatinį, lyginamąjį, istorinį, loginį, sisteminę analizę, kritikos ir kitus metodus, siekiama išnagrinėti 2000 m. priimto naujo Lietuvos baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisyklę, siekiant pateikti šių normų aiškinimą bei parodyti jų trūkumus. Autorius taip pat kelia nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo problemą, kai nusikalstama veika padaroma virtualioje erdvėje. Šioje erdvėje daromos nusikalstamos veikos yra kasdienis, bet Lietuvoje dar nenagrinėtas reiškinys. Be to, autorius siekia įrodyti, kad kitaip, nei įtvirtinta Lietuvos baudžiamajame įstatyme, nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymas nėra sudėtinė teritorinio valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principo taikymo problema. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad nustatyti nusikalstamos veikos padarymo vietą svarbu ir tuo atveju, jei valstybės baudžiamoji jurisdikcija įgyvendinama kurio nors baudžiamajame kodekse įtvirtinto ekstrateritorinio principo pagrindu.

Nusikalstamos veikos padarymo vietos problema dažnai analizuojama šiuolaikinės baudžiamosios teisės bei tarptautinės teisės teorijoje, tačiau, kaip matysime vėliau, ne ką mažiau ji domino ir praėjusių šimtmečių įvairių valstybių baudžiamosios teisės specialistus. Jų dėka buvo sukurtos kelios teorijos, kurios bus nagrinėjamos toliau.

Norėdamas nuodugniau nagrinėti problemą išskirčiau kelias nusikalstamos veikos padarymo galimybes: 1) veika sumanoma ir padaroma Lietuvos teritorijoje; 2) veika sumanoma ir padaroma už Lietuvos teritorijos ribų; 3) dalis veikos padaroma Lietuvos teritorijoje, o dalis – už jos ribų; 4) veika padaroma bendrininkams veikiant ne vienos valstybės teritorijoje; 5) veika padaroma naudojant telekomunikacijų tinklus.

Pirmuoju ir antruoju atveju nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo problema nekyla, nes asmens padaryta veika apsiriboja vienos valstybės teritorija, tačiau visais kitais atvejais sprendžiant nusikalstamos veikos padarymo vietos problemą ginčytinų ir teisiškai įdomių klausimų kyla daug. Norint juos visus išnagrinėti reikia iširti teisinę įvairių nusikalstamų veikų prigimtį, atkreipti dėmesį į svarbiausias teises veikų savybes ir padarymo sąlygas.

Nusikalstama veika kurį laiką gali tęstis ir susidaryti iš įvairiausių kūno judesių. Be to, įstatymas baudžia ne tik už baigtos nusikalstamos veikos padarymą, bet ir už pasikėsinimą, o tam tikrais atvejais ir už rengimąsi padaryti nusikalstamą veika, todėl galime susidurti su situacija, kai asmuo rengėsi padaryti nusikalstamą veika arba pasikėsino ją padaryti už Lietuvos teritorijos ribų, o baigta ji buvo Lietuvoje. Galimas ir atvirkštinis variantas.

2000 m. priimto Lietuvos baudžiamojo kodekso 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „*Kai ta pati nusikalstama veika padaryta ir Lietuvos valstybės teritorijoje, ir užsienyje, laikoma, kad ta veika padaryta Lietuvos valstybės teritorijoje, jeigu šioje teritorijoje ji buvo pradėta, baigta arba nutrūko*“.

Žinant tai, kad užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinama tokia pati arba labai panaši nuostata [1; 2; 3; 4; 5], galima būtų teigti, kad analizuojama LR BK nuostata įtvirtina konkuruojančios jurisdikcijos problemą. Pavyzdžiui, Prancūzijos baudžiamojo kodekso 113 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad nusikalstama veika laikoma padaryta Prancūzijoje, jei bent dalis nusikalstamos veikos buvo padaryta jos teritorijoje [6]. Tad kyla klausimas, kam teikti pirmenybę: ar valstybei, kurios teritorijoje buvo veika pradėta, ar valstybei, kurios teritorijoje ji buvo baigta?

Ieškant atsakymo į šį klausimą reikia žinoti, kad tarptautiniu lygiu žinomi du pagrindiniai nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo principai [7, p. 459; 8, p. 254]. Pirmasis – subjektyvus teritorinis principas. Juo gali vadovautis ta valstybė, kurios teritorijoje veika buvo pradėta arba baigta daryti. Antrasis – objektyvus teritorinis principas. Šį principą taiko ta valstybė, kurios teritorijoje pasireiškė nusikalstamos veikos padariniai.

Baudžiamosios teisės specialistų nuomonių analizė leidžia daryti išvadą, kad ne kas kita, o veika ir padariniai, kaip nusikaltimo sudėties objektyviosios pusės požymiai, yra dviejų tarp savęs konkuruojančių nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo teorijų pagrindai. Pirmosios teorijos šalininkai mano, kad nusikalstamos veikos esmė yra pavojinga veika (vok. *Ausführungstätigkeitstheorie*). Labiausiai ši teorija buvo paplitusi XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje [9, p. 213]. Anot ją palaikančių autorių (C. Baro, E. Belingo, F. Liszto), pavojinga veika, o ne kas kita yra nusikalstamos veikos sudėties požymis, kuriame būna „akumuliuotas“ nusikalstamas sumanymas [10, p. 390]. Manychiau, ši nuostata verta dėmesio, nes asmuo, įgyvendindamas nusikalstamą sumanymą, veikia konkrečios valstybės teritorijoje ir žino arba numano, kokios poveikio priemonės jam gali būti taikomos jį pripažinus kaltu. Kiti šią teoriją palaikantys autoriai mano, kad pavojinga veika siekiama tam tikrų padarinių, todėl ji yra pagrindinis nusikalstamos veikos akcentas [11, p. 9]. Be to, reikia pabrėžti ir tai, kad iš tikrųjų patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamos veikos, kurios padariniai kilo užsienyje, padarymo gali tik ta valstybė, kurioje asmuo veikė. Veikos teorija buvo pripažinta ir 1883 m. Miunchene vykusioje Tarptautinės teisės instituto sesijoje bei 1932 m. Hagoje Tarptautiniame lyginamosios teisės kongrese [12, p. 48].

Antrosios teorijos šalininkai (H. Meyeris, K. Bindingas) teigia, kad veikos teorija nėra visapusiškai ir nepakankamai pagrįsta. Įgyvendinant ją valstybės, kurios teritorijoje pasireiškia padariniai, interesai praktiškai neapsaugomi. Manychiau, šis argumentas yra abejotinas, nes valstybės interesai gali būti apsaugomi taikant apsaugos ar kitą šios valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintą baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principą (pvz., *individualių interesų apsaugos ar universalųjį principą*).

Toliau dėstydami savo argumentus padarinių teorijai palaikyti kai kurie mokslininkai teigia, kad sprendžiant šią problemą padariniai yra pagrindinis nusikalstamos veikos sudėties požymis, nes tik joms padedant galima matyti, kokios vertybės nukentėjo [13, p. 48]. Reikia pasakyti, kad pastarosios teorijos šalininkai visiškai be pagrindo pavojingą veika pripažįsta tik papildomu, o ne pagrindiniu nusikalstamos veikos požymiu [11, p. 70–75]. Be to, abejotina, ar teisinga padarinių doktrina išplėsti teritorinio principo taikymą, apeliuojant vien į padarinių kilimo faktą. Manau, kad nusikalstamos veikos padarymo vietai nustatyti padarinių pasireiškimo faktas gali būti svarbus tik tuomet, kai negalima nustatyti tikslios pavojingos veikos padarymo vietos ir pagrįstai manoma, kad veikos padariniai turėjo kilti kitoje valstybėje.

Akivaizdu, kad bet kokios drastiškos priemonės sprendžiant nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimą nieko gera neduoda, nes problemą spręsti dėl to būna tik sudėtingiau. Matyt, todėl XX a. pradžioje daugelio valstybių, t. y. Vokietijos, Austrijos, Italijos, Olandijos, Rusijos, mokslininkai tapo vadinamosios tarpinės (ubikvitacinės) teorijos (vok. *Einheitstheorie*) šalininkais [14, p. 345–347].

Būtent ši teorija įtvirtinta tiek naujame Lietuvos baudžiamajame kodekse, tiek daugelio kitų valstybių baudžiamųjų arba baudžiamojo proceso įstatymų rinkiniuose¹. Tarpinės teorijos šalininkai įsitikinę, kad visi įvardyti nusikaltimo sudėties objektyviosios pusės pagrindiniai požymiai yra svarbūs ir neleistina teikti pirmenybę kuriam nors vienam, jei įstatymų leidėjas nenusprendė kitaip. Vertinant ubikvitacinę teoriją matyti, kad jos šalininkai, jungdami veikos ir padarinių teorijas, siekė užtikrinti visokeriopą kiekvienos valstybės interesų apsaugą. Šiai teorijai norėčiau pritarti, bet manyčiau, kad jos taikymas turi būti diferencijuotas. Kitu atveju, remdamiesi grynai dirbtiniais ir formaliais argumentais, darysime išvadą dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos.

Baudžiamojoje teisėje nusikaltimo sudėties skirstomos į formalias ir materialias, nors galbūt nėra tokios nusikalstamos veikos, kuri nesukeltų vienokių ar kitokių padarinių.

Esant formaliai sudėčiai pavojingi padariniai nėra būtinas nusikalstamos veikos sudėties požymis. Veika laikoma baigta nepaisant kylančių padarinių. Remiantis šia nuostata galima būtų teigti, kad pavojingi padariniai neturi vyrauti nustatant ir nusikalstamos veikos padarymo vietą. Taikydami pavojingos veikos teoriją padarysime išvadą, kad konkreti nusikalstama veika padaryta teritorijoje tos valstybės, kurioje pasireiškė asmens valia.

Daug diskusijų šia tema kyla tuomet, kai kalbama apie nusikaltimus, padaromus panaudojus vadinamąjį nekaltą tarpininką (angl. *innocent agent*). Nekaltu tarpininku gali būti pripažįstamas laiškas, žurnalas, laikraštis ir kita.

Esama autorių, kurie, remdamiesi angliška doktrina, palaiko mintį, kad tokiu atveju nusikaltimo padarymo vieta yra ta, kurioje „tarpininkas“ pasiekia adresatą [15, p. 171–175]. Vadinamoji angliškoji doktrina jau nuo seno taikoma ir kitų žemynų teritorijose. Tarptautinėje teisinėje literatūroje šios doktrinos pavyzdžiu laikoma *Cuttingo* byla (angl. *Cutting case*).

1887 m. *Cuttingas* Teksaso laikraštyje išspausdino informaciją, šmeižiančią Meksikos gyventoją. *Neilgai trukus Cuttingas apsilankė Meksikoje ir ten buvo sulaikytas. Nepaisant to, kad JAV ambasadorius bandė įrodinėti, kad šis nusikaltimas buvo padarytas JAV, Meksikos teismas nusprendė, kad šis nusikaltimas buvo padarytas čia, nes asmenį šmeižianti informacija buvo perskaityta Meksikoje* [7, p. 259].

Tuo tarpu net Anglijos teismai, spręsdami nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimą, vadovaujasi visiškai kitokia logika. Tokiais atvejais jie taiko subjektyvų teritorinį principą. To pavyzdžiu galėtų būti šis atvejis.

1971 m. *Britanijos Lordų Rūmai nagrinėjo apeliacinę bylą, kurioje Treacey buvo kaltinamas turto prievartavimu. Jis nusiuntė laišką Vokietijoje gyvenančiai poniai X, reikalaujamas atsiųsti pinigų. Gavusi laišką poniai X nedelsdama informavo Britanijos policiją, kuri įtariamąjį sulaikė.*

Šioje byloje dauguma lordų sutiko su tuo, kad nusikaltimo padarymo vieta yra Didžioji Britanija nepaisant to, kad veiksmai buvo nukreipti į už jos ribų gyvenantį asmenį [16, p. 537].

Konkretus pavyzdys akivaizdžiai rodo, kad esant atsakomybei vien tik už pavojingos veikos padarymą bet kokie bandymai paremti kita, o ne veikos teorija yra nevaisingi. Tai patvirtina ir XIX a. pabaigos žymių mokslininkų darbai [17, p. 308]. Be to, nelogiška taikyti nekaltą tarpininko teoriją, nes tuomet nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas priklauso nuo to, kur tam tikru momentu yra nukentėjusysis.

Siūlau įsivaizduoti situaciją, kai per Lenkijos teritoriją traukiniu važiuojančiam asmeniui peiliu į krūtinę suduodamas mirtinas smūgis, tačiau asmuo miršta tik Lietuvos teritorijoje. Pažodžiui taikant LR BK 4 straipsnį reikėtų konstatuoti, kad nusikalstama veika (nužudymas) padaryta Lietuvos teritorijoje. Nužudymo sudėtis yra materialinė ir padarinių kilimas turi lemiamą reikšmę sprendžiant šio nusikaltimo baigtumo momento klausimą. Vadovaudamiesi

¹ Omenyje turimi Prancūzijos baudžiamojo proceso kodeksas, Italijos baudžiamasis kodeksas, Švedijos baudžiamasis kodeksas, Vokietijos baudžiamasis kodeksas, Šveicarijos baudžiamasis kodeksas ir kt.

būtent šiuo argumentu tam tikri baudžiamosios teisės specialistai teigia, kad jei padariniai pasireiškė konkrečios valstybės teritorijoje, nusikalstama veika pripažįstama padaryta joje nepaisant to, kad visa veika buvo padaryta už šios teritorijos ribų [18, p. 74]. Manau, kad tik fakto, jog padariniai pasireiškė konkrečios valstybės teritorijoje, konstatavimas neleidžia sukurti savo teorijos. Sprendžiant nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimą būtina gilintis į problemos esmę, o ne apsiriboti formaliu požiūriu. Atsiribojant nuo nusikalstamos veikos sudėties rūšies, kuri turi reikšmę sprendžiant nusikaltimo baigtumo momentą, svarbu nustatyti, kas, t. y. ar pavojinga veika, ar pavojingi padariniai, yra pagrindinis konkretaus nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo akcentas. Dar galima atsižvelgti į tai, ar kaltininkas norėjo, kad pavojingi padariniai kiltų kitos valstybės teritorijoje, ar ne. Panašiomis taisyklėmis vadovaujasi sprendžiant ir nusikalstamos veikos padarymo laiko nustatymo klausimą (LR BK 3 str. 1 d.).

Šios minties pagrįstumą, manytume, įrodo tai, kad anglosaksų teisinės sistemos valstybėse taikoma vadinamoji efekto teorija (angl. *where it actual takes effect*)¹. Jos esmė ta, kad objektyvus teritorinis principas gali būti taikomas pripažįstant konkrečios valstybės teritoriją nusikalstamos veikos padarymo vieta tik tuomet, kai padariniai joje buvo efektingiausi [8, p. 254]. Remdamasis būtent šia doktrina Škotijos teismas *Lockerbie* byloje nusprendė, kad nusikaltimo padarymo vieta yra Škotijos teritorija, nes orlaivis, kuriame buvo padėti sprogmenys, susprogo virš Lockerbio miestelio [7, p. 459].

Tokiais pačiais argumentais vadovavosi ir Turkijos teismas darydamas išvadą, kad nusikaltimas nebuvo padarytas Turkijos teritorijoje.

1948 m. buvo nuvarytas Bulgarijos lėktuvas. Orlaiviui pakilus į orą vienas iš užpuoliku šovė į laivo pilotą, kuris mirė orlaiviui nusileidus Turkijoje. Turkijos teismas pripažino, kad konkrečiu atveju reikia vadovautis pavojingos veikos teorija ir pripažinti, kad nusikaltimas nebuvo padarytas Turkijos teritorijoje. Padarinių kilimas Turkijos teritorijoje buvo vertinamas tik kaip faktas, neturintis reikšmės problemos sprendimui [19, p. 212–213].

Atlikta klausimo analizė, manau, įrodo, kad bet koks padarinių doktrinos idealizavimas [20, p. 133] ir beatodairiškas taikymas praktikoje turi būti vertinamas neigiamai, nes esminių klausimų negalima spręsti remiantis tik formaliais argumentais.

Ubikvitacinė teorija skelbia ne tik tai, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta,

¹ Panaši teorija iki 1915 m. gyvavo ir Vokietijoje. Ji vadinosi *tarpinio poveikio teorija*. Jos esmė buvo ta, kad nusikaltimo padarymo vieta yra ta, kurioje konkreti jėga paveikė norimą objektą. Plačiau žr.: *Fitzgerald P. J. Criminal law and punishment. – Oxford, 1962. P. 166–168; Bergman L. Der Begehungsort im internationalen Strafrecht Deutschlands, Englands und der Vereinigten Staaten von America. – Berlin, 1966. S. 30–32; 80–86.*

kurioje ji buvo pradėta arba baigta, bet ir tai, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje ji nutrūko¹.

Pripažinti, kad nusikalstama veika nutrūko Lietuvoje, galima tik tuomet, kai veika buvo pradėta užsienyje, o Lietuvoje tęsėsi arba truko. Konkretus to pavyzdys galėtų būti kontrabandos gabenimas, neteisėtas šaunamojo ginklo nešiojimas, kelių asmenų, esančių skirtingose valstybėse, žudymas ir kiti trunkamieji arba tęstiniai nusikaltimai arba baudžiamieji nusizengimai. Tokiais atvejais nusikalstamos veikos nutrūkimas Lietuvos teritorijoje siejamas su aktyviais kaltininko, teisėsaugos institucijų arba civilių asmenų veiksmais, kurie padeda nutraukti tolesnį nusikalstamos veikos darymą.

Tuo tarpu Lietuvos teritorija negali būti pripažinta nusikalstamos veikos padarymo vieta, jei susiduriama su priešingu variantu, t. y. kai tęstinė ar trunkamoji nusikalstama veika pradedama Lietuvoje, o užsienio valstybės teritorijoje nutrūksta. Ši išvada peršasi dėl to, kad nusikalstama veika yra tam tikrų elementų visuma. Pagrindiniai šios visumos elementai buvo realizuoti už Lietuvos teritorijos ribų, todėl ta erdvė yra nusikalstamos veikos padarymo vieta. Vadovaudamasis tokia pačia logika daryčiau išvadą, kad Lietuvos teritorija neturi būti pripažįstama nusikalstamos veikos padarymo vieta, jei Lietuvoje jos darymui buvo rengtasi, o daroma ji buvo už Lietuvos teritorijos ribų. Juk atsakomybė už baigtą nusikalstamą veiką apima visas prieš tai buvusias stadijas, t. y. rengimąsi ir pasikėsinimą. Vertinant Lietuvos teismų praktiką galima daryti išvadą, kad sprendžiant klausimą dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos vadovaujamosi tokiomis pačiomis taisyklėmis.

2001 m. liepos 5 d. Vilniaus apygardos teismas L. K. pripažino kalta dėl A. L. nužudymo Rusijos Federacijos teritorijoje ir nuteisė ją pagal LR BK 18 str. 4 d. ir 105 str. 8 p., 12 p. nepaisant to, kad ji savo veiksmus (surado nusikaltimo vykdytojus K. S., A. M., V. S.) atliko Lietuvoje².

Pripažinus šią taisyklę teisinga būtina žengti (įvertinus pareikštas mintis dėl veikos ir padarinių doktrinos taikymo) ir kitą logišką žingsnį, t. y. pripažinti, kad veika, pradėta už Lietuvos ribų, o baigta Lietuvoje, pripažįstama padaryta Lietuvos teritorijoje.

Tačiau yra ir tokių autorių, kurie tvirtai įsitikinę kitos nuomonės teisingumu. Jie mano, kad valstybė turi vykdyti savo teritorinę jurisdikciją kiekvieną kartą, kai jos teritorijoje buvo atlikta nors dalis nusikalstamos veikos [21, p. 74; 22, p. 114; 23, p. 80–141]. Manau, kad dėl tokios nuostatos galima abejoti, nes praktikoje ji neįgyvendinama.

Apibendrinant galima teigti, kad pažodžiui taikant analizuojamą Lietuvos baudžiamojo kodekso normą galima susidurti su atveju, kai įstatymas reikalauja įgyvendinti teritorinę Lietuvos jurisdikciją, o tai padaryti praktiškai nėra galimybės, nes teritorinę jurisdikciją įgyvendins užsienio valstybė. Akivaizdu, kad tik atsakius ketinimo visais atvejais nusikalstamos veikos padarymo vieta pripažinti Lietuvos teritoriją bus galima išvengti kolizinių situacijų. Prieš taikant normą visada būtina įsigilinti į jos turinį.

Esant nusikalstamam neveikimui nusikalstamos veikos padarymo vieta turi būti pripažįstama ta, kurioje asmuo turi ir gali atlikti pareigą. Jei šauktinis, būdamas užsienyje, vengia būti pašauktas į privalomąją karo tarnybą (BK 314 str.), nusikalstamos veikos padarymo vieta yra Lietuva, o ne šauktinio faktinė buvimo vieta. Tačiau jei pareigą reikia atlikti ten, kur yra asmuo (pavyzdžiui, darant veiką, numatytą LR BK 114 str.), jo buvimo vieta bus nusikalstamos veikos padarymo vieta.

Daug problemų kyla tuomet, kai reikia nustatyti bendrininkaujant padarytos nusikalstamos veikos vietą. Naujo Lietuvos baudžiamojo kodekso 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „*Bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje ši veika buvo padaryta, o jeigu vienas bendrininkų veikė kitoje vietoje, – jo veikimo vieta*“.

Bendrininkaujant nusikalstama veika gali būti padaroma keliais būdais: 1) kiekvienas bendrininkas padaro veiką Lietuvoje; 2) nusikalstamos veikos vykdytojas veiką padaro Lie-

¹ Būtina pabrėžti, kad veikos nutrūkimo negalima tapatinti su kaltininko sulaikymu.

² Nepaisant to, kad nuteistosios padarytą veiką teismas kvalifikavo nepateikdamas nuorodos į 1961 m. LR BK 6 str. 1 d., iš bylos medžiagos matyti, kad ji buvo nuteista už nusikaltimą, padarytą Rusijos Federacijoje. Plačiau žr.: Baudžiamoji byla Nr. 1-24/2001m.

tuvoje, o kiti bendrininkai – už jos ribų; 3) vykdytojas veiką padaro už Lietuvos ribų, o kiti bendrininkai – Lietuvoje.

Pirmuoju atveju nustatant nusikalstamos veikos padarymo vietą jokių problemų nekyla, nes visų bendrininkų veikos buvo padarytos Lietuvoje. Tuo tarpu kitais atvejais, jei remsimės analizuojama Lietuvos baudžiamojo kodekso norma, nustatyti, kur padaryta nusikalstama veika, nėra lengva. Šią išvadą darau todėl, kad minėta norma jos taikytojo aiškiai neinformuoja, kaip suprasti formuluotę „... o jeigu bendrininkas veikė kitoje vietoje – jo veikimo vieta“.

Taikant gramatinį–loginį aiškinimo metodą galima teigti, kad bendrininkams veikiant skirtingose vietose nusikalstamos veikos padarymo vieta yra kiekvieno bendrininko veikimo vieta. Kitaip tariant, jei keli bendrininkai veikia keliose valstybėse, tai kiekvieno jų veikimo vieta bus nusikalstamos veikos padarymo vieta. Sutikime, situacija paradoksali, nes daugėjant bendrininkų veikimo vietų, daugėja ir nusikalstamos veikos padarymo vietų.

Norėdamas, kad normos, kuria reglamentuojama bendrininkų daromos nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisyklė, aiškinimas netaptų sąlyga pateiktoms išvadoms daryti, siūlau vadovautis nuostata, kad padaryta nusikalstama veika yra visų bendrininkų bendrų veiksmų rezultatas. Tai reikštų, kad visų bendrininkų veiksmų teisinis vertinimas tiesiogiai turi priklausyti nuo vykdytojo padarytos veikos teisinio vertinimo. Iš viso to išplaukia, kad jei vykdytojas padarė nusikalstamą veiką Lietuvoje, o ji buvo suorganizuota užsienyje, tai visa nusikalstama veika pripažįstama padaryta ne kur nors kitur, o tik Lietuvoje. Faktinė organizatoriaus ar kito bendrininko veika nusikalstamos veikos vietai nustatyti neturi jokios reikšmės. Šie asmenys veikdami užsienyje bendrininkavo Lietuvoje padarytoje nusikalstamoje veikoje. Šios minties teisingumą patvirtina pavyzdys iš Lietuvos teismų praktikos.

2001 m. liepos 5 d. Vilniaus apygardos teismas pagal LR BK 18 str. 4 d. ir 105 str. 2 p., 7 p., 12 p. pripažino kalta ir nuteisė L. K. už tai, kad ji, būdama Nižnij Novgorode, Rusijos Federacijoje, surado nužudymo vykdytojus N. S. ir K. S., kurie, padedami B. D., Vilniuje nužudė D. L. ir E. R.¹

Toliau nagrinėdamas problemą norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad iki 1994 m. rugsėjo 1 d. galiojusioje Baudžiamojo kodekso 4 straipsnio redakcijoje bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas apskritai nebuvo reglamentuotas², tačiau ši problema buvo sprendžiama komentaruose. Viename iš jų aiškinama, kad „nusikaltimas, padarytas bendrininkų, veikusių ne tik Lietuvos TSR, laikomas padarytu ten, kur nusikalstamus veiksmus padarė vykdytojas“ [24, p. 9].

Nusikalstamos veikos padarymo vieta turi būti viena. Konkrečių bendrininkų veikimo arba neveikimo vieta gali skirtis, bet nustatant nusikalstamos veikos padarymo vietą ši aplinkybė negali turėti lemiamos reikšmės. Tai įrodo ir V. Lingio nužudymo byloje priimtas kaltinamasis nuosprendis.

1994 m. lapkričio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų kolegija pripažino kalta ir nuteisė B. Dekanidžę (be daugelio kitų nusikaltimų) pagal LR BK 105 str. 10 p., 12 p. už tai, kad 1993 m. spalio 3 d. Jūrmaloje, Latvijoje, suorganizavo V. Lingio nužudymą, t. y. I. Achremovui davė nurodymą kartu su B. Bobičenka, o jei reikia, pasitelkus ir V. Slavickį, per 10 dienų nužudyti V. Lingį [25, p. 106–126].

Vokietijos baudžiamojo kodekso rengėjai taip pat mano, kad bendrininkaujant padaromos nusikalstamos veikos vieta nustatoma taikant tas pačias taisykles, kokios taikomos nusikalstamai veikai, padarytai vieno asmens. Ši taisyklė įtvirtinama Vokietijos BK 9 paragrafo 1 dalyje, o to paties paragrafo 2 dalyje papildomai nurodoma, kad bendrininkai gali veikti ir toje vietoje, kurioje nusikalstama veika buvo padaryta, ir jų faktinėje veikimo arba neveikimo vietoje. Be to, tai, kad Vokietijoje palaikomas tradicinis požiūris į nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymą, įrodo ir tokia aplinkybė, kad nagrinėjamoje Vokietijos baudžiamojo kodekso 9 paragrafo 2 dalyje nustatyta, jog „Jeigu bendrininkas dalyvavo užsienyje padarytoje nusikalstamoje veikoje, veikdamas Vokietijos teritorijoje, šiam bendrininkui galioja

¹ Baudžiamoji byla Nr. 1-24/2001m.

² To meto BK 4 straipsnio redakcijoje buvo įtvirtintas tik teritorinis principas ir reglamentuotas Lietuvos teismams neteismingų asmenų baudžiamosios atsakomybės klausimas.

Vokietijos baudžiamieji įstatymai...“ . Tą patį galima pasakyti ir nagrinėjant Prancūzijos BK 113–5 straipsnį.

Noriu atkreipti dėmesį į tai, kad nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimas aktualus ir tuomet, kai kalbama apie nusikalstamos veikos padarymą virtualioje erdvėje (angl. *cyberspace*). Tarkime, Lietuvoje esantis žmogus internetu išplatina pornografines nuotraukas, padarydamas daugelio valstybių Baudžiamuosiuose kodeksuose numatytą nusikalstamą veiką – pornografijos platinimą (LR BK 309 str.).

Žinome, kad internetas – virtuali erdvė, kurioje susitinka du subjektai, t. y. informacijos gavėjas ir informacijos skleidėjas. Informacijos skleidėjas į interneto puslapį įdeda informaciją, kuria naudojasi informacijos gavėjas.

Jeį pagrindu laikytume šią schemą, galėtume teigti, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje veikia uždraustos informacijos skleidėjas. Tačiau problema ta, kad platintojas įdeda informaciją į svetainę, neturinčią jokios teritorinės priklausomybės, ir ja gali bet kas naudotis.

Faktas, kad informacija prieinama visiems potencialiems vartotojams, leido susiformuoti teorijai, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje vartotojas informaciją aptiko arba pasinaudojo. Ši teorija ėmė skintis kelią po to, kai Minesotos Valstijos (JAV) vyriausiasis prokuroras pareiškė, kad kiekvienas asmuo, paskleidžiantis internete informaciją, žino, jog ji bus prieinama Minesotoje, todėl jis nusikalsta čia [8, p. 260]. Akivaizdu, kad Valstijos vyriausiasis prokuroras, spręsdamas klausimą dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos, rėmėsi jau analizuotu objektyviuoju teritoriniu principu. Tačiau nagrinėjamu atveju šio principo negalima taikyti, nes tuomet kiekvienas asmuo, internete paskleidžiantis neleistiną informaciją, nusikalsta ne tik Minesotoje, bet ir bet kurioje kitoje valstybėje, kurioje ši informacija prieinama.

Informacijos skleidėjai žino, kad internete įdėta informacija naudojantis tam tikra kompiuterine technika gali būti prieinama bet kuriame žemės kampelyje. Jei kiekviena valstybė, norėdama taikyti teritorinį principą, mėgins remtis objektiniu principu, susidursime su absurdiška situacija. Tokiu atveju kiekviena šalis, kurios teritorijoje bus naudojama informacija, taps nusikaltimo arba baudžiamojo nusižengimo padarymo vieta. Manau, kad šios išvados nepriimtinos.

Tokiu atveju sprendžiant klausimą dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos siūlau vadovautis bendra taisykle, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje kaltininkas veikė. Tačiau taikydami šią taisyklę turime daryti išvadą, kad kaltininkas veikė ne kokioje nors konkrečioje teritorijoje, o niekam nepriklausančioje virtualioje erdvėje.

Galiausiai, manau, tikslinga padiskutuoti apie tai, ar verta Baudžiamajame kodekse reglamentuoti nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymą. Įvairių valstybių įstatymų leidėjai šią problemą sprendžia skirtingai. Japonijos [26], Rusijos Federacijos [2], Baltarusijos [27], Ispanijos [28] ir Danijos [1] baudžiamuosiuose kodeksuose nusikalstamos veikos padarymo vietos problemai daugiau dėmesio neskiriama. Tai reiškia, kad nustatant nusikalstamos veikos padarymo vietą vadovaujama Baudžiamojo proceso kodekso normomis. Tačiau Italijos (BK 6 str.), Prancūzijos (BK 113–2 ir 113–5 str.), Vokietijos (BK 9 paragrafe) ir JAV (Pavyzdinio BK 1.03 str.) baudžiamuosiuose kodeksuose ši problema neapeinama. Pavyzdžiui, Prancūzijos baudžiamojo kodekso 113–2 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad nusikaltimas laikomas padarytu Prancūzijoje, jei bent dalis nusikalstamos veikos buvo padaryta jos teritorijoje¹, o to paties Kodekso 113–5 straipsnyje rašoma apie bendrininkų baudžiamosios atsakomybės principus, jei būdami Prancūzijoje jie dalyvavo užsienyje padarytoje veikoje.

Esu šalininkas tos nuostatos, kad nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo

¹ Verta paminėti, kad Prancūzijos teismų praktikoje pasitaikė atveju, kai nusikalstamos veikos padarymo vieta buvo pripažįstama Prancūzija, nors tam nebuvo jokio pagrindo. 1964 m. Belgijos pilietis buvo nuteistas Prancūzijoje už tai, kad Belgijoje pagrobė automobilį ir ketino juo vykti į Prancūziją. Būtent šis ketinimas buvo pagrindas teismui pripažinti, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra Prancūzija. Šios valstybės teismų praktikoje galima aptikti ir dar keistesnių atvejų. Plačiau žr.: *Bouzat P., Pinatel J. Traité de droit pénal et de criminologie. T. II. – Paris, 1970. P. 1634.*

taisyklės turi būti reglamentuojamos baudžiamajame kodekse, tačiau kyla klausimas, kur tokių normų vieta? JAV pavyzdiniame baudžiamajame kodekse bei atskirų valstijų baudžiamųjų įstatymų rinkiniuose [29, p. 151–152] nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisyklės įtvirtintos straipsnyje, reglamentuojančiame teritorinį baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principą (pavyzdinio BK 1.03 str.). Tą patį matome skaitydami ir Lietuvos baudžiamąjį kodeksą (LR BK 4 str.).

Tuo tarpu visiškai kitaip į šią problemą žiūri Vokietijos įstatymų leidėjai. Nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymą reglamentuojančios normos yra atskirame paragrafe. Tai labai teisingas sprendimas, nes išaiškėjus nusikalstamos veikos padarymo faktui pirmiausia būtina nustatyti, kur veika buvo padaryta, ir tik vėliau galima spręsti konkretaus baudžiamųjų įstatymų galiojimo erdvėje principo taikymo klausimą, jei norima įgyvendinti šalies baudžiamąją jurisdikciją. Neįmanoma paneigti to, kad svarbu nustatyti nusikalstamos veikos padarymo vietą, norint vykdyti ne tik valstybės teritorinę, bet ir ekstrateritorinę jurisdikciją [30, p. 23–45, 72–122].

Toliau analizuodamas naujo Lietuvos baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimą, norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad jos yra dvi. Vienoje normoje nustatyta, kada nusikalstama veika laikoma padaryta Lietuvos Respublikoje, o kita skirta reglamentuoti bendras nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisykles.

Esu šalininkas tos nuomonės, kad jeigu nusprendžiama, jog nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimas aktualus tik reglamentuojant teritorinio principo taikymo sąlygas, pakaktų nuostatos, įtvirtinančios taisyklę, kad „*Lietuvos teritorija yra nusikalstamos veikos padarymo vieta, jei Lietuvos valstybės teritorijoje ji buvo pradėta, baigta arba nutrūko*“. Teritorinį principą reglamentuojančiame straipsnyje įtvirtinus ir bendras nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisykles, jos tampa beprasmės.

Tuo tarpu nusprendus, kad nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas Lietuvos baudžiamajame kodekse turėtų būti sprendžiamas atskirame straipsnyje, jo normomis nereikėtų reglamentuoti atvejų, kai nusikalstama veika pripažįstama padaryta Lietuvos teritorijoje, o derėtų tiesiog įtvirtinti bendrą taisyklę, kad „*Nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje asmuo veikė arba turėjo ir privalėjo veikti, arba vieta, kurioje kilo arba turėjo kilti baudžiamojo įstatymo numatyti padariniai*“.

Išvados

1. Nagrinėjant nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimą paaiškėjo, kad kitaip, nei nustatyta naujai priimtame LR BK, kiekvieno valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principo taikymas susijęs su nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymu. Remdamasis šiomis mintimis esu prieš tai, kad nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimas būtų reglamentuotas straipsnyje, kurio paskirtis – įtvirtinti teritorinį valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principą.

2. Sprendžiant nusikalstamos veikos padarymo vietos klausimą, kai pavojinga veika padaroma Lietuvoje, o pavojingi padariniai pasireiškia užsienyje, arba atvirkščiai, teisingiausia būtų vadovautis nuo XX a. pradžios baudžiamosios teisės doktrinoje žinoma ubikvitacine teorija, kurios atsiradimas siejamas su veikos ir padarinių teorijų supriešinimu. Kartu būtina žinoti, kad straipsnio dispozicijoje aprašytų pavojingų veikos padarinių kilimo kitoje, nei padaryta veika, vietoje faktas ne visada gali būti pripažįstamas konkrečios nusikalstamos veikos padarymo vieta. Viskas turi priklausyti nuo to, ar pavojinga veika, ar pavojingi padariniai yra pagrindinis nusikalstamos veikos akcentas. Pavojingų padarinių kilimo vieta gali būti pripažįstama nusikalstamos veikos padarymo vieta tik tuomet, kai veikos kaltininkas gali kontroliuoti padarinių kilimą ir nori, kad padariniai kiltų kitoje, nei padaryta veika, vietoje. Šios taisyklės pripažinimas leidžia valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose nustatyti ir tai, kad ta vieta, kurioje turėjo kilti padariniai, taip pat gali būti pripažįstama nusikalstamos veikos padarymo vieta.

3. Nustatant dėl neveikimo padaromos nusikalstamos veikos padarymo vietą siūlau pritarii klasikinei nuomonei, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje asmuo turėjo ir galėjo atlikti pareigą, t. y. veikti.

4. Nelogiška, kad organizatoriui, kurstytojui, padėjėjui ir vykdytojui veikiant skirtingose valstybėse jos būtų pripažįstamos vienos ar kelių nusikalstamų veikų padarymo vietomis. Bendrininkų faktinės veikimo vietos sureikšminimas tik klaidina.

5. Siekiant spręsti nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimą, kai ji padaroma virtualioje erdvėje, siūlau vadovautis bendra nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo taisykle, būtent, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta, kurioje kaltininkas veikė.

6. Galutinai apibendrinamas išdėstytas mintis, 2000 m. Lietuvos baudžiamajame kodekse siūlau įtvirtinti naują 8¹ straipsnį, reglamentuojantį nusikalstamos veikos padarymo vietos nustatymo klausimus.

„8¹ straipsnis. Nusikalstamos veikos padarymo vieta.

1. Nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje asmuo veikė arba turėjo ir privalėjo veikti, arba vieta, kurioje kilo arba turėjo kilti baudžiamojo įstatymo numatyti padariniai.

2. Bendrininkų nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje veika buvo padaryta.“

LITERATŪRA

1. **The Danish Criminal Code.** – Kobenhavn, 1991.
2. **Уголовный кодекс** Российской Федерации. – Москва, 1997.
3. **Итальянский уголовный кодекс.** – Москва, 1976.
4. **Уголовный кодекс** ФРГ. – Москва, 1996.
5. **Примерный уголовный кодекс** США. – Москва, 1969.
6. **Code penal** (7 edition). – Paris, 1994.
7. **Shaw M. N.** International Law (Fourth edition). – Cambridge, 1997.
8. **Hiller T.** Sourcebook of Public International Law. – London, 1998.
9. **Kunter N.** De la loi penale applicable aux delits commis a l'etranger pour lesquels l'extradition n'est pas admise // Revue internationale de droit penal. 1950. N. 2.
10. **Hälschner H.** Das gemeine deutsche Strafrecht. – Berlin, 1887.
11. **Кузнецова Н. Ф.** Значение преступных последствий. – Москва, 1968.
12. **Звирбуль В. К., Шупилов В. П.** Выдача уголовных преступников. – Москва, 1974.
13. **Уголовное право.** Часть общая. – Москва, 1969.
14. **Сергеевский Н. Д.** Русское уголовное право. – Санкт Петербург, 1913.
15. **Блум М. И.** Место совершения преступления в английском уголовном праве // Совершенствование уголовного и уголовно–процессуального законодательства. Уч. зап. ЛГУ. Вып. 188. – Рига, 1973.
16. **Law reports, appeal cases.** 1971.
17. **Таганцев Н. С.** Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. – Санкт–Петербург, 1902. Т. 1.
18. **Revue roumaine des sciences sociales.** 1996. N. 1.
19. **Revue internationale de droit penal.** 1950. N. 2.
20. **Современное зарубежное уголовное право.** – Москва, 1957. Т. 1.
21. **Revue roumaine des sciences sociales.** 1966. N. 1.
22. **Блум М. И.** Определение места совершения преступления и вопросы территориальной подследственности и подсудности // Ученые записки высших учебных заведений ЛССР. Право. – Вильнюс, 1976. Т. XIII (1).
23. **Блум М. И.** Применение советского уголовного закона к продолжаемым и длящимся преступлениям // Вопросы уголовного права и процесса. – Рига, 1969.
24. **Lietuvos TSR** baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius, 1989.
25. **V. Lingio** nužudymo nuosprendis // Teisės problemos. 1995. Nr. 1.

26. **The Penal Code** of Japan // Japanese Laws in English version. EHS Law bulletin series. – Tokyo, 1992. Vol. 2.
27. **Уголовный кодекс** Республики Беларусь. – Минск, 1998.
28. **Уголовный кодекс** Испании. – Москва, 1998.
29. **Уголовное право** буржуазных стран: общая часть. – Москва, 1990.
30. **Nevera A.** Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai ir jų įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Daktaro disertacija. – Vilnius, 2002.

The Identification of the Criminal Act Place and its Significance for the State's Criminal Jurisdiction

Dr. Andrius Nevera

Law University of Lithuania

SUMMARY

The aim of the article is to analyze the rules of the identification of the criminal act place in the newly adopted Criminal Code of the Republic of Lithuania in 2000. The attention is focused on the difficulties of the identification of the criminal act place, when the act has an international aspect. It is an often case when a criminal act is started in one country and accomplished in another. In the process of investigating the conspiracy acts it often comes out that the conspirators act in different countries. The article also investigates the problem of the identification of the criminal act place when the act is committed in the virtual environment using telecommunication networks.

First of all, the article draws attention to the fact, that paragraph 3 of article 4 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania preconditions the problem of the competitive jurisdiction. This conclusion is drawn on the grounds that the analyzed norm obligates to start the criminal prosecution even if only a part of the criminal act has been committed in the territory of the Republic of Lithuania. The author points it out that this is not fair and beside the purpose. Not denying the fact that the most reasoned and logic theory of the identification of the criminal act place is the theory embracing the theories of act and consequences, the author nevertheless suggests to apply the norm establishing the theory differentially.

If the criminal liability is possible only for the commitment of the dangerous act, any kind of effort to detach oneself from the act theory should be recognized as ineffective. Besides, even in cases, when the composite part of the criminal act is material, the fact itself that the consequences have occurred in the territory of a definite state, is not enough to rest on the theory other than of the act while identifying the place of the criminal act. The place of the consequences may be recognized as the place of the criminal act only in case, when the consequences had the most effect there (where it actual takes effect). Therefore a conclusion is made that while solving the problem of the place of the criminal act, the practice of the idealization of the consequence doctrine and thoughtless application should be evaluated negatively. The essential questions cannot be decided only on formal arguments.

In cases when the act was started abroad and ended in Lithuania, the author draws attention to the fact, that the break of the act should be related to the acts of the perpetrator, law enforcement officers or civil persons, due to whom the continuation of the criminal act is stopped. It is not reasonable to identify the end of the criminal act to the detention of the perpetrator.

A lot of attention is given to the identification of the criminal act place, when the act is conspirational. The author criticizes the provision established in the Article 4 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, the application of which, may lead to a conclusion that for the perpetrators acting in different countries, the territories of the countries where the crime had been committed are considered to be the places of the criminal act. According to the author, there cannot be several criminal act places of the crime committed by the conspirators. The place of the commitment of the criminal act should be considered the one, where the perpetrator has realized the features of the

objective side of the planned act and the factual places of the other conspirators cannot be influential to the process of investigating the case. In such a case the rule that the culprits acting in a given country co-acted is followed.

Solving a problem of criminal act place identification, when the crime is committed in the virtual environment, the author assumes that this environment is an independent space possessing specific features – a place where it is possible to commit a crime. Taking into consideration this assumption, a conclusion is made, that in such cases in defining the place of the criminal act it is possible to follow a principle that the place of the commitment of the criminal act is the place, where the perpetrator has actually acted.

Finally, the author is trying to prove, that the regulatory norms stipulating the identification of the criminal act place should be not in the article, establishing the principle of criminal jurisdiction, but rather in a separate article. The identification of the criminal act place is important not only when it is necessary to implement the territorial jurisdiction, but also when the implementation of the country's criminal jurisdiction is grounded on the principles.

